

УДК 378.011.3–051:655

Д.Д. ВІДОМЕНКО

СУТНІСТЬ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ВИДАВНИЧОЇ СПРАВИ ТА РЕДАГУВАННЯ

У статті проаналізовано науково-педагогічну літературу, присвячену проблемі формування професійної компетентності, описано основні напрями дослідження поняття “компетентність”, а також неоднозначну ситуацію стосовно визначення змісту термінів “компетентність” та “професійна компетентність”, їхню недостатню розробленість у сучасній освітній системі, окреслено коло умов формування професійної компетентності та рівні її структури; подано спробу визначення сутності професійної компетентності майбутніх спеціалістів з видавничої справи та редагування, наведено складові окремих компетентнісних вимог до фахівців з видавничої справи та редагування.

Ключові слова: педагогіка, компетентність, професійна компетентність, формування професійної компетентності, фахівці з видавничої справи та редагування.

Посилення міждержавної взаємодії, активний розвиток науково-технічного прогресу, культурна глобалізація та багато інших чинників викликали помітне перетворення сучасного суспільства. Відповідно до змін у світовій ринковій економіці та господарстві сьогодні зростають вимоги до фахівця, які забезпечують його затребуваність на ринку праці, успіх у професії зокрема та кар’єрі загалом. У таких умовах якісна вища освіта має забезпечувати формування сукупності інтегрованих знань, умінь і навичок, конкретних якостей особистості – формування професійної компетентності фахівця.

У переліку чинників, що зумовлюють ефективність діяльності з підготовки майбутніх фахівців, на першому місці стоїть нова освітня парадигма, яка передбачає відповідні завдання стосовно вищої освіти: набуття компетентності та ерудиції й формування культури особистості. Особистісний підхід до формування професійної компетентності змінює уявлення про пріоритетні завдання педагогічної науки. Теоретичними засадами цього підходу є розкриття сутнісних сил особистості, її інтелектуального й морального потенціалу, її здатності вільно орієнтуватися в складних соціальних і професійних обставинах, не тільки обслуговувати існуючі педагогічні технології, а й здійснювати інноваційні, творчі процеси.

Необхідність уведення поняття “компетентність” і компетентнісного підходу в педагогічних дослідженнях зумовлена поступовими змінами в межах освітньої парадигми.

Проблемне питання формування професійної компетентності майбутніх фахівців з видавничої справи та редагування – це проблема підготовки фахівця, здатного до глибокого, нестандартного й критичного мислення, детального моделювання редакційно-видавничого процесу, втілення в повсякденну практику видавництва та редакцій нових виробничих ідей і технологій видавничої справи.

Тому, на нашу думку, постала необхідність пошуку нових засобів формування професійної компетентності майбутніх спеціалістів з видавничої справи та редагування, готових працювати в умовах і реаліях сучасного видавничого ринку.

У педагогічній науці компетентнісний підхід висвітлено в працях таких українських, російських і зарубіжних учених: Н.В. Баловсяк, І.Д. Беха, Б.Л. Вульфсона, Д.О. Гришина, І.А. Зимньої, Н.В. Кузьміної, В.І. Лозової, Н.Г. Ничкала, О.В. Овчарук, О.Л. Пруцакової, Дж. Рейвена (J. Raven), Г.К. Селевка, В.В. Серикова, А.В. Хуторського. Фундаментальні основи професійної підготовки редакторів і фахівців з видавничої справи вивчали Н.І. Вернигора, Н.В. Зелінська, В.О. Карпенко, В.В. Різун, В.І. Теремко, М.С. Тимошик, М.Д. Феллер.

Аналіз наукової педагогічної літератури дав змогу виявити, що існує достатня кількість різноманітних багатоаспектних досліджень щодо формування професійної компетентності. Однак на сучасному етапі оновлення вищої освіти наукове пояснення головних понять компетентісного підходу перебувають у процесі розвитку. Зокрема, серед учених немає одностайної думки стосовно змісту термінів “компетентність”, “компетенція”. Ці терміни в сучасній педагогічній літературі достатньо помітно відрізняються, тому вважаємо за доцільне визначати їх як різнорівневі й окремо один від одного. Немає серед науковців і конкретного розуміння їх співвіднесення, що, у свою чергу, спричиняє неоднозначність визначення структури професійної компетентності майбутніх спеціалістів з видавничої справи.

Мета статті – виявити сутність професійної компетентності майбутніх спеціалістів з видавничої справи та редагування.

У педагогічній енциклопедії термін “компетентність” визначено як такий, що, крім власне професійних навичок, містить у собі співробітництво, ініціативу, здатність до колективної праці, комунікативні вміння, здатність до логічного мислення, володіння основами відбору та використання інформації [10, с. 237]. Компетентність визначає якість і стан професійної готовності до праці, яка відображена в характері праці, можливості в умовах різноманітних проблем та труднощів підбирати найраціональніше вирішення проблемної ситуації, що виникла. Зростання рівня компетентності тісно поєднується із самоаналізом та самооцінкою особистості, які можна вважати внутрішнім стимулом для самовизначення в професії [8, с. 26].

У вітчизняній науковій літературі до поняття “компетентність” здебільшого зараховують сукупність знань, загальний рівень умінь і відповідний досвід їх використання. Як зазначає І.А. Зимня, сучасний підхід до визначення терміна “компетентність” базується на факті універсалізації перетворень освітньої галузі, на забезпеченні мобільності викладачів і студентів, міжнародному визнанні наукових ступенів, використанні освітніх кредитів [5, с. 18].

У наукових розробках, присвячених дослідженню європейської освітньої системи, вчені тлумачать компетентність, по-перше, як здатність індивіда сприймати власні та суспільні потреби й адекватно на них відповідати; по-друге, як сукупність цінностей, ставлень, навичок і знань [9]. Дослідники зі

Швеції та США (V. Chapanat, G. Weiler, J. Lefsted) розробляють ідею “інтегрованого розвитку компетентності”, згідно з якою компетентність має в собі знання з різних галузей життя людини, потрібних для формування навичок здійснення професійної діяльності високого рівня [6].

С.А. Горобець говорить про можливість тлумачення терміна “компетентність” як у широкому, так і у вузькому значенні. На думку дослідника, компетентність у широкому значенні – рівень суспільної та розумової зрілості людини, який передбачає відповідний рівень психічного розвитку її особистості та її психологічну готовність до конкретного виду праці, що дає змогу індивіду інтегруватися в суспільство та успішно в ньому функціонувати. У вузькому розумінні компетентність – діяльнісна характеристика й показник інтегрованості людини в професійну діяльність [4].

Вище ми зазначали головні напрями визначення терміна “компетентність”. Як можна зрозуміти, у педагогічній науці склалася конкретно не визначена ситуація стосовно змісту терміна “компетентність”, що, у свою чергу, свідчить про не зовсім чітку його розробленість у системі сучасної освіти.

Поняття “професійна компетентність” увійшло до термінології у 1980-х рр. з праць Ю.К. Бабанського, С.П. Баранова, В.О. Сластьоніна, її вважали складовою професіоналізму.

Т.Г. Браже розглядає професійну компетентність з позицій системного підходу й зараховує до неї ціннісні орієнтації фахівця, мотиви його діяльності, загальну культуру, спілкування з оточенням, світогляд, здатність до вдосконалення власної особистості та саморозвитку [3]. С.Я. Батишев розуміє професійну компетентність як інтегральну характеристику робочих і особистих якостей фахівця, які демонструють рівень його знань та вмінь, досвід праці, якого вистачає для здійснення цієї діяльності, і його моральну позицію [1].

Професійна компетентність майбутнього фахівця базується на теоретичних знаннях, практичних уміннях, значущих особистісних якостях та життєвому досвіді, які зумовлюють його підготовку до виконання широкого чи вузького кола професійних обов’язків разом із забезпеченням високого рівня його самоорганізації.

Зміст такого терміна зумовлений великою кількістю чинників – і загальним станом розвитку науково-технічного прогресу, економічного стану суспільства та освітньої системи, і відповідними суспільними процесами, і суспільним замовленням, і особистими психологічними характеристиками фахівця як людини.

Якісна модель підготовки фахівців для різних галузей суспільства передбачає використання європейського досвіду формування компетентності. Як можна побачити в наукових дослідженнях цього досвіду, зокрема розробок у межах проекту “Настроювання освітніх структур”, існує близько 30 загальних компетенцій із трьох категорій: системних, міжособистісних, інструментальних [4]. Російський учений А.В. Хуторський увів поняття “ключові компетентності” і подає таку їх класифікацію: 1) ціннісно-сміслові; 2) загальнокультурні; 3) навчально-пізнавальні; 4) інформаційні; 5) комунікативні; 6) соціально-трудова; 7) компетенції особистісного самовдосконалення [16].

Компетентність характеризує рівень участі людини в професійній діяльності, наявність суспільної й духовної зрілості та відповідне спрямування світогляду особистості разом з відповідними ціннісними орієнтаціями.

Проаналізувавши головні підходи до тлумачення термінів “компетентність” і “професійна компетентність”, зазначимо, що професійна компетентність, на нашу думку, – це можливості фахівця щодо здійснення державних, суспільних та особистих повноважень у межах професійної діяльності.

Іншими словами, професійну компетентність ми трактуємо як узагальнювальну характеристику особистості, яка визначає здатність фахівця вирішувати професійні завдання й стандартні робочі проблеми, що відбуваються під час реальних ситуацій професійної діяльності та вирішуються фахівцем за допомогою використання теоретичних знань, життєвого й трудового досвіду, звичок і цінностей.

Оскільки професійна компетентність передбачає міцну здатність людини виконувати конкретну діяльність, А.В. Петровський вважає за доцільне схарактеризувати її з боку діяльнісного підходу. Тут стимулами та складовими діяльності він визначає особисті потреби, волю, мотиви, емоції, інтереси, переконання. До зовнішніх складових діяльності дослідник зараховує мету, об’єкт, засоби [11].

З огляду на вищезазначене, формування професійної компетентності майбутніх фахівців з видавничої справи та редагування базується на взаємодії окремих чинників. До них дослідники зараховують: емоційну, вольову, мотиваційну, операційно-інформаційну сфери особистості. Н.В. Кузьміна тлумачить соціально-психологічну компетентність як здатність індивіда здійснювати ефективну взаємодію з іншими індивідами, які його оточують; комунікативну – як конгломерат знань, умінь і навичок спілкування; диференційно-психологічну – як уміння розрізняти види професійної діяльності залежно від плану завдання [41, с. 24–25].

Російський учений В. О. Поляков визначив декілька рівнів професійної компетентності, після проходження яких фахівця насправді можна вважати підготовленим до професійної діяльності:

1. Неусвідомлена некомпетентність – фахівець не вміє справлятися з виконанням професійних завдань, однак не усвідомлює цього, вважаючи, що жодних проблем і труднощів не існує й він чудово виконує свої обов’язки.

2. Усвідомлена некомпетентність – фахівець розуміє, що службові обов’язки виконує без належної компетенції. Поступово в нього формується потреба в навчанні та засвоєнні модерних технологій.

3. Усвідомлена компетентність – фахівець діє відповідно до службових правил, однак витрачає час на обміркування своїх дій і звіряння їх з рекомендованою технологією.

4. Неусвідомлена компетентність – постійні правильні дії підвищують фахівця до того рівня професіоналізму, коли потреба в замислюванні над окремими операціями і їхньою послідовністю відпадає. Більшість дій виконує “на автоматі” та правильно [12].

М.С. Тимошик описує компетентнісні вимоги для редакторів таким чином: а) здатність до організації редакційно-видавничого процесу (впорядкування редакторської роботи, залучення авторів); б) досвід редагування й художнього оформлення авторських оригіналів, пошук фотоілюстрацій, робота з ілюстраторами; в) налагодження зв'язків з інформантами; г) навички макетування; д) володіння іноземною мовою (англійською або німецькою) [15, с. 205].

В.І. Теремко робить акцент на менеджерському аспекті професійної компетентності фахівців з видавничої справи та редагування, зазначаючи, що кваліфікований редактор мусить регулярно моніторити ринок поліграфічної продукції та споживацької поведінки, знати й уміти користуватися рекламними можливостями ЗМІ для успішного просування продукції свого підприємства [14, с. 58].

В.О. Карпенко до професійних компетентностей редактора зараховує світогляд, загальну ерудицію та природній талант, а також володіння всіма особливостями журналістського фаху. Окремо він наголошує на тому, що редактор є суб'єктом масової інформації й одним з учасників комунікативного комплексу [7, с. 68–69]. В.В. Різун зазначає, що ремесло у фах (редакторський) перетворюється лише за наявності осмисленої та усвідомленої системи потрібних дій, які здатні забезпечувати досягнення відповідних виробничих цілей. Ця система, на думку дослідника, ґрунтується на науковому фундаменті й має в собі, по-перше, аналіз трудових операцій; по-друге, відбір найефективніших та високотехнологічних дій, які забезпечують якнайшвидше досягнення оптимального результату. Також В.В. Різун вважає, що редактор повинен мати певний рівень фахової підготовки, наприклад уміння робити найелементарніші правки; має бути комунікабельною людиною й уміти донести до реципієнта ідею чи послання в письмовій та усній формах; володіти чималою кількістю специфічних знань залежно від галузі життя чи знання, до якої належать редаговані ним тексти; відчувати мову й стиль; уміти оновлювати та творчо використовувати свої знання [13, с. 123–125].

Висновки. Таким чином, результати вивчення вітчизняного та зарубіжного наукового досвіду з досліджуваної проблеми засвідчили, що розкриття сутності поняття “професійна компетентність” ґрунтується на компетентнісному, особистісному, діяльнісному, психологічному та системному підходах. Сучасний підхід до визначення поняття “компетентність” базується на факті універсалізації перетворень у галузі освіти. Зміст цього поняття зумовлений багатьма чинниками: рівнем розвитку техніки, науки, економіки та освіти і відповідними суспільними процесами; суспільним замовленням; особистими психологічними характеристиками фахівця як людини. Для формування професійної компетентності майбутніх фахівців з видавничої справи залучають мотиваційну, операційну-інформаційну, емоційну та вольову сфери їхньої особистості. Науковці (В.О. Карпенко, В.В. Різун, В.І. Теремко, М.С. Тимошик) виділяють змістову структуру професійної компетентності майбутніх фахівців з видавничої справи та редагування, яка буде використана нами в подальших дослідженнях.

Поза межами нашої розвідки залишилися проблеми використання сучасних інформаційних систем управління видавництвом як чинник розвитку професійної компетентності майбутніх фахівців з видавничої справи та редагування й огляд вітчизняного та зарубіжного досвіду організації системи методичної підтримки використання інформаційних систем управління видавництвом під час викладання дисциплін циклу професійної й практичної підготовки майбутніх фахівців з видавничої справи та редагування. Це становить перспективу наших подальших наукових розвідок.

Список використаної літератури

1. Батышев С.Я. Энциклопедия профессионального образования / С. Я. Батышев. – М. : РАОАПО, 1998. – Т. 2. – 440 с.
2. Бондарчук Е.И. Основы психологии и педагогики : курс лекций / Е.И. Бондарчук, Л.И. Боднарчук. – К. : МАУП, 1999. – 168 с.
3. Браже Т.Г. Развитие творческого потенциала учителя / Т.Г. Браже // Педагогика. – 1999. – № 8. – С. 89–94.
4. Горобець С.А. Теоретичні моделі компетенцій майбутніх економістів / С.А. Горобець // Вісник Житомирського державного університету ім. Івана Франка. – 2005. – № 25. – С. 156–158.
5. Зимняя И.А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании / И.А. Зимняя. – М. : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 42 с.
6. Калінін В.О. Особливості формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови в новій мовній політиці / В.О. Калінін // Формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови засобами інноваційних освітніх технологій : зб. наук. праць. – Житомир : ЖДУ ім. І.Я. Франка, 2004. – С. 193–196.
7. Карпенко В.О. Основы редакторської майстерності. Теорія, методика, практика : підручник / В.О. Карпенко. – К. : Університет Україна, 2007. – 431 с.
8. Морева Н.А. Педагогика среднего профессионального образования : учеб. пособ. для студ. высш. пед. учеб. завед. / Н.А. Морева. – М. : Академия, 2001. – 272 с.
9. Овчарук О.В. Ключові компетентності: Європейське бачення / О.В. Овчарук // Управління освітою. – 2004. – № 2. – С. 6–9.
10. Педагогика: Большая современная энциклопедия / сост. Е.С. Рапацевич. – Мн. : Современное слово, 2005. – 720 с.
11. Петровский А.В. Психология : учеб. для студ. высш. учеб. завед. / А.В. Петровский, М.Г. Ярошевский. – М. : Академия, 2001. – С. 210.
12. Поляков В.А. Непрерывное экономическое образование молодежи / В.А. Поляков, И.А. Сасова // Педагогика. – 1994. – № 4. – С. 19–26.
13. Різун В.В. Літературне редагування : підручник / В.В. Різун. – К. : Либідь, 1996. – 240 с.
14. Теремко В.І. Видавничий маркетинг : навч. посіб. / В.І. Теремко. – К. : Академ-видав, 2009. – 272 с.
15. Тимошик М.С. Книга для автора, редактора, видавця : практич. посіб. / М.С. Тимошик. – 2-ге вид., стереотип. – К. : Наукова культура і наука, 2006. – 560 с.
16. Хуторской А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированного образования / А.В. Хуторской // Народное образование. – 2003. – № 2. – С. 55–60.

Стаття надійшла до редакції 13.01.2014.

Видоменко Д.Д. Суть профессиональной компетентности будущих специалистов в сфере издательского дела и редактирования

В статье проанализирована научно-педагогическая литература, посвященная проблеме формирования профессиональной компетентности, описаны основные направления исследования понятия “компетентность”, а также неоднозначность определения содержания терминов “компетентность”, “профессиональная компетентность” и их недостаточная разработанность в современной образовательной системе, обозначены условия формирования профессиональной компетентности и уровни ее структуры; представлена попытка определения сущности профессиональной компетентности будущих специалистов по издательскому делу и редактированию, приведены составляющие отдельных компетентностных требований к специалистам по издательскому делу и редактированию.

Ключевые слова: педагогика, компетентность, профессиональная компетентность, формирование профессиональной компетентности, специалисты в сфере издательского дела и редактирования.

Vidomenko D. The essence of professional competence of future professionals in the field of publishing and editing

The author of the article analyzes the scientific and educational literature on the problem of the professional competence formation; describes the main research areas of the concept “competence”, which mostly concern the fact of universalization reforms in education and ambiguous character of definition and content of the terms “competence”, “professional competence” and their lack of development in the modern educational system (the meaning of these terms is determined by many factors: the level of technology, science, economics and education, the related social processes and social order, some personal and psychological characteristics of a professional man); the circle of the conditions for professional competence forming and the levels of its structure is defined; an attempt to determine the nature of professional competence of the specialists in publishing and editing is made (for its determination the researcher involves motivational, operational and informational, emotional and volitional characteristics of personality), the elements of some competence requirements for specialists in publishing and editing are stated.

Key words: pedagogy, competence, professional competence, the formation of professional competence, experts in the field of publishing and editing.